

Mönsterrätt: Så behöver den utvecklas

Mönsterrätten, eller designrätten, är den minst utnyttjade registrerade immaterialrätten. Detta trots att det som skyddas, formgivning, är något som vi alla omges av dagligen och som har stor betydelse för såväl företags som privatpersoners beslut att välja en viss produkt.

Rättighetens betydelse

När industridesign kom att få en allt större betydelse i mitten av 1900-talet låg det rättsliga skyddet efter. Upphovsrätten kan skydda det som kallas brukskonst, men är inte optimal för att skydda det som är industridesign. Det syfte som ligger bakom upphovsrätten är att skydda den intellektuella prestation som till exempel ett konstverk är. Reglerna är dåligt anpassade för att skydda den ekonomiska prestation som kan ligga bakom industridesign. Ekonomiska prestationer, alltså investeringar skyddas genom patent. Patenträtten skyddar dock tekniska lösningar, inte hur något ser ut.

Syftet bakom skapandet av mönsterrätten var alltså att skapa ett skydd som kunde skydda den investering som görs i att skapa formgivning. Tanken var att skapa ett skydd just för industridesignens behov.

Själva rättigheten har dock inte alls kommit att användas särskilt mycket. Det kan diskuteras om skydden i olika länder verkligen var välfungerande för sammanhanget.

En del av detta kan hänföras till reglernas utformning. Lagstiftningen i olika länder kom att spreta åt väldigt olika håll. Några länders lagstiftning liknade upphovsrätten mycket, kanske för mycket. Några länders lagstiftning, såsom Sveriges, liknade patenträtten mycket.

Rättighetens reglering och konstruktion

Ett skydd för formgivning berörs i Pariskonventionen från 1883, den stora konventionen kring det industriella rättsskyddet. Reglerna i sig innehåller dock inte så mycket av substans, vilket ledde till att olika länder kunde välja så olika lösningar.

Inom EU harmoniserades mönsterrätten runt millennieskiftet. Det innebar en rättslig revolution när EU-länderna enades om en till stora delar harmoniserad mönsterrätt. Denna harmoniserade mönsterrätt hade också vare sig ett upphovsrättsligt eller patenträttsligt perspektiv på frågorna. Den mönsterrätt som finns i EU idag är skapad med just formgivning för ögonen.

Det kan egentligen sägas idag att det finns två mönsterrättsliga skydd. Det ena är ett registrerat skydd. En ansökan om registrering som ska vara nationell i Sverige lämnas till svenska Patent- och registreringsverket, för en gemenskapsregistrering lämnas ansökan till

EU:s immaterialrättsmyndighet EUIPO. En registrering gäller i fem år och kan sedan förnyas. Totalt kan en mönsterregistrering gälla i max 25 år från ansökningen.

Det andra skyddet är ett oregistrerat skydd som gäller i tre år. Detta skydd börjar löpa när formgivningen görs tillgänglig, till exempel genom att en vara börjar säljas. Skyddet i sig är också något svagare än det registrerade skyddet.

Problemen

Mönsterrätten är för närvarande föremål för översyn inom EU. Denna översyn är mycket välkommen. Den harmonisering som gjordes var till stora delar bra, men det har trots allt gått många år sedan dess. Mönsterrätten måste moderniseras för att fortsätta vara relevant. Användningen av möjligheten till mönsterrättsligt skydd har minskat de senaste åren, från redan låga nivåer. Det visar att något behöver göras.

Det finns främst tre problem:

- Den utbredda kunskapsbristen
Det största problemet bakom att mönsterrätten inte används i tillräckligt hög utsträckning är en utbredd okunskap. Det finns många som går ut designutbildningar utan att ens höra talas om mönsterrätten. Det finns många företag som inte inser att de skulle kunna ha stor nytta av att använda mönsterrättsligt skydd, kanske inte som enda skydd men som komplement till exempelvis ett patentskydd.
- Frånvaron av granskning
I samband med harmoniseringen av mönsterrätten togs granskningen av mönsterskyddsansökningarna bort. Detta gör att osäkerheten kring värdet av registreringen är mycket stor.
- De kvarvarande skillnaderna mellan medlemsstaterna
Det finns fortfarande stora skillnader mellan medlemsstaterna, särskilt vad gäller möjligheten att få skydd för reservdelar.

Förslag på lösningar

Med tanke på att formgivning är så avgörande för företags konkurrenskraft borde mönsterrätten vara en av de mest använda immaterialrättigheterna, inte en av de minst använda. Vi har följande förslag på lösningar.

- Möt kunskapsbristen
Kunskapsbristen är ett problem för hela immaterialrätten, men särskilt när det gäller mönsterrätten. Här behöver riktade insatser göras, inte minst på utbildningssidan.
- Inför granskning
När mönsterrätten harmoniserades inom EU var möjligheterna till granskning begränsade, inte minst eftersom digitala verktyg till stora delar saknades. Idag finns goda möjligheter att använda digitala verktyg för att granska om formgivningen uppfyller skyddskraven. Nu granskning införs för att minska osäkerheten kring vad som verkligen är skyddat.
- Ökad harmonisering – skydd för reservdelar
Skyddet behöver harmoniseras fullt ut inom EU. Det är viktigt att reservdelar kan få skydd i hela unionen, inte minst med tanke på att reservdelar är viktiga för att nå en mer cirkulär ekonomi. De företag som satsar på att utveckla produkter med goda reparationsmöjligheter ska ha möjlighet till skydd för dessa reservdelar.